

(114-121). Profesor historie Pavel Spunar uvádí, jak se překládal latinský výraz „Ubera“ (171-172), znamenající prsy.

Dva články dodali vzdálení překladatelé: Viktor Fischl, básník žijící v Jeruzalémě, „O překládání Písně písní (30-36), líčí své dojmy z díla nedávno dokončeného. Stanislav Segert, profesor biblických studií v Los Angeles, vzpomíná na „Radostné překládání Písně písní“ (125-135), které mu bylo dopřáno v spolupráci s básníkem Jaroslavem Seifertem; překlad byl dokončen a poprvé uveřejněn roku 1954.

Dva příspěvky jsou na okraji námětu sborníku: Karol Sidon, vrchní rabín pražský a spisovatel, napsal článek „Jehudův vzestup a pád“ (142-170). Jákobův syn Jehuda a jeho snacha Tamar byli posuzováni pro svůj styk. Jakub S. Trojan, profesor etiky, věnoval báseň „Milému příteli M. Balabánovi“ (192-211).

Kniha o Písní písní je vyzdobena devíti ilustracemi (seznam na s. 231). Nakreslili je Daniel Balabán, Tomáš Cejp, Jan Merta, Jana Svěčná, Veronika Tydlitátová – nakreslila též přebal -, Iva Vodrážková.

Sborník uspořádal a doplnil biografii a bibliografii Milana Balabána Radek Stránský. V této knize nevelkého formátu – 10 x 16 cm – je mnoho originálních náhledů a vhlédů, podobně jako v Balabánových publikacích. A námět odpovídá Balabánovu zájmu o Píseň písní (viz *Religio* 7, 1999, 1, 31-32 a 36). Tímto sborníkem je náležitě oceněna osoba Milana Balabána i jeho dílo. A sborník podnítl zájem o krásu a zvěst Písně písní. Pro podrobné studium Písně je v sborníku mnoho cenných postřehů. A ti, kdo budou číst Píseň písní, v hebrejské původině i v starých a nových překladech, jí díky sborníku lépe porozumějí, zvnějšku i zevnitř.

STANISLAV SEGERT

Florentino García Martínez – Eibert J. C. Tigchelaar (eds.), The Dead Sea Scrolls - Study Edition I-II, Leiden: E. J. Brill 1997, 1998, xxi + 1360

Rukopisy od Mrtvého moře jsou nepostradatelné pro studium pobiblického židovství a raného křesťanství. Po nálezů v jeskyni byly postupně vydávány. Nyní jsou hebrejské a aramejské originály přístupné ve dvou svazcích, spolu s anglickými překlady. Vydání připravil znamenitý znalec, profesor univerzity v holandském městě Groningen a ředitel jejího Kumránského ústavu, spolu s vědeckým pracovníkem tohoto ústavu. V této edici jsou mimobiblické texty z jedenácti jeskyní jižně od Jericha.

Tato studijní edice splňuje naděje těch, kdo po dlouhá léta očekávali přístup k rukopisům od Mrtvého moře. O různých důvodech zdržení informoval článek „Boje o rukopisy“ v časopise *Česká metanoia* (3, 1994, 50-54; viz též *Metanoia* 1991-1992, 256-261; 1994, 57-65). Zprávy o edicích a jiných významných publikacích jsou v pokračujícím recenzním článku „Access to the Dead Sea Scrolls“ (Přístup k svitkům od Mrtvého moře) v časopise *Communio viatorum* (I, 36, 1994, 217-283; II, 38, 1996, 131-173; III, 40, 1998, 44-72; IV, 41, 1999, 155-190).

V tomto souboru je zpráva (36, 1994, 222-228) o vydání všech rukopisů od Mrtvého moře, z kumránských jeskyní i z jiných nalezišť, na průhledných drobných fotografických kopiích (*The Dead Sea Scrolls on Microfiche*, Leiden: E. J. Brill 1993). Překlad kumránských textů do španělštiny vydal García Martínez roku 1992, do angličtiny jej převedl W. G. E. Watson (*The Dead Sea Scrolls Translated: The Qumran Scrolls in English*, Leiden: E. J. Brill 1994; recenze v *Communio viatorum* 36, 1994, 275-278).

V předmluvě (ix-xiii) je vysvětlen účel Studijní edice: Má usnadnit přístup ke kumránskému souboru rukopisů. Je určena především pro používání ve školách a též pro odborníky v různých oborech. Tato edice neohdílá soutěžit s kritickými edicemi. Vydavatelé předkládají originální texty podle předcho-

zích vydání a fotografických reprodukcí. Překlady jsou založeny na vydání z roku 1994. V seznamu zkratek (xv-xix) jsou bibliografické údaje o edicích rukopisů. Značky uvádějící různé rysy v ne vždy úplně zachovaných rukopisech a jejich překladech jsou vysvětleny (xx-xxi).

První svazek obsahuje edice a překlady textů 1Q1-4Q273 (1-627), druhý svazek texty 4Q274-11Q31 (628-1309). Písmeno Q je zkratka pro Qumran, číslice před ním uvádějí jeskyň 1-11, číslice za ním pořadí rukopisů z jeskyň. Toto pořadí sleduje většinou druhy rukopisů, nejprve biblické, pak různé zpracované na biblických základech, pak řády náboženského společenství, texty liturgické a poetické, a posléze zlomky, jejichž ráz nemohl být určen. Rukopisy podle tohoto pořadí jsou uvedeny v indexu (1313-1325). Rukopisy bez těchto pořadových čísel a rukopisy nalezené mimo kumránskou oblast jsou uvedeny zvlášť (1360). Tituly rukopisů podle edic a literatury jsou v dalším indexu (1327-1360), s odkazy k pořadovým číslům.

Biblické rukopisy nejsou v Studijní edici otištěny, avšak jsou uváděny závazně údaje: kapitoly a verše v zlomcích a sloupcích, edice, čísla fotografií, uložení rukopisů, další rukopisy týchž knih, bibliografie. Podobně jsou uvedeny rukopisy mimobiblické. Na levých stránkách jsou vytištěny hebrejskými písmeny spisy hebrejské a aramejské, i nepočtené spisy řecké, na protilehlých pravých stránkách jejich anglické překlady. Řádky původních rukopisů jsou označovány čísly na řádkách originálů i překladů.

Podle indexu (1113-1325) lze zjistit množství rukopisů: 1Q: 72, 2Q: 33, 3Q: 15, 4Q: 579, 5Q: 25, 6Q: 31, 7Q: 19, 8Q: 5, 9Q: 1, 10Q: 1, 11Q: 31. Kromě těchto 812 rukopisů z 11 kumránských jeskyň jsou v Studijní edici 3 texty z genízy v egyptské Káhiře a 1 text ze zříceniny pevnosti Masady jižně od kumránské oblasti. Přibližně 110 textů je v jazyce aramejském, 19 zlomků ze 7. jeskyně je napsáno řecky, hebrejských textů je daleko více, asi 700. Jen málo textů je zachováno úplně nebo v dobře čitelných sloupcích, stovky svitků jsou zachovány jen v zlomcích. Velká péče byla věnována jejich sestavení a doplnění. Stále však zůstávají mnohé nejistoty. Mnohá poškozená písmena lze číst různě. O těchto možnostech se lze informo-

vat v kritických edicích, Studijní edice předkládá jen jednotný text, bez variant.

Význam kumránských rukopisů pro studium náboženství nelze přecenit. Vyplňují mezeru mezi židovským náboženstvím doloženým v knihách Starého zákona a židovským známým ze spisů z období počínajícího 2. stoletím křesťanského letopočtu z mišny a z talmudů.

Jméno Kumrán, jímž se označují naleziště rukopisů, je odvozeno od *Chirbet Qumrán* („zřícenina kumránská“), arabského názvu pro zbytky budovy na ostrohu nad západním pobřežím Mrtvého moře. Tato budova byla asi po dvě století, až do roku 68 po Kr., kdy ji dobyly římské legie, střediskem náboženského společenství. Jeho členové se nazývali „Synové světla“. Byli považováni za zbožné; z aramejského výrazu se vyvinuly řecké názvy *Essénoi* a *Essaioi*, „esejci“. Toto společenství, v němž byli přední činitelé synové Sádokovi, kněží, se oddělilo od kněžstva jeruzalémského chrámu a usadilo se v neobydlené krajině u Mrtvého moře jižně od Jericha. Ešejci věrně zachovávali smlouvu s Bohem a obnovovali ji s výhledem na budoucnost. Lze je srovnávat s počátky české Jednoty bratrské v 15. století („The Unity of the New Covenant – The Unity of Brethren“ – [„Jednota Nové smlouvy – Jednota bratrská“], s. 71-80 v sborníku pro vrchního rabína pražského Dr. Gustava Sichera, *Jewish Studies*, Praha 1955).

Údaje o esejcích byly známy z řeckých spisů Flavia Josefa a Filóna Alexandrijského. Teprve nálezy u Mrtvého moře přinesly vlastní spisy esejské, vesměs hebrejské. Český překlad názvu základního spisu, *Řád Jednoty*, přesně vyjadřuje obsah dobře zachovaného rukopisu, označovaného IQS; byl vydán roku 1951. Jsou v něm zásady Jednoty, pravidla pro její život a správu a předpisy o přijímání nových členů; když byli přijati, odevzdali veškerý svůj majetek. Náboženské předpisy jsou i v jiných rukopisech, v Damašském spisu, v Chrámovém svitku, ve Výběru úkonů Zákona, i v krátkých písemnostech o jednotlivých předpisech.

Rukopisy modliteb a požehnání ukazují náboženské projevy esejců. Některé spisy je vyjadřují básnickou formou. Soubor básní vyjadřujících oddanost a vděčnost Bohu je

nazýván *Chvalo zpěvy*. Má se za to, že je složil Učitel spravedlnosti, patrně zakladatel esejského sídliště u Mrtvého moře. Básně jsou i v jiných spisech. Zdůrazňují jejich náboženské určení.

Některé spisy jsou zaměřeny ke konci dnů. *Válečný řád* předkládá podrobné předpisy pro bojovníky, kteří díky Boží pomoci zvítězí v dlouholeté poslední válce. Tento spis je v některých rysech podobný husitským vojenským řádům a jeho básně písním husitských Božích bojovníků.

Kromě spisů, jež patrně vznikly v esejském společenství, jsou mezi rukopisy nalezenými v kumránských jeskyních též spisy jiného původu, které patrně přinášeli noví členové, když odevzdávali Jednotě svůj majetek. Tyto spisy ukazují, že mezi židy v době kolem počátku křesťanského letopočtu bylo více náboženských společností a směrů.

Četné spisy navazují na Starý zákon, Hebrejskou bibli. Esejské výklady Malých proroků a žalmů převádějí jejich zvěst do přítomnosti, ztotožňují jejich osoby a děje se současnými. Podobně slouží sbírky starozákonních citátů. Biblické látky a náměty byly volně zpracovávány. Četné „parabiblické“ spisy byly nalezeny v kumránských jeskyních, některé již dříve známé z pozdějších opisů a překladů. Lze uvést jako příklady Knihu jubilejí, aramejský Apokryf Genese, závěti praotců, Spisy o Mojžíšovi.

Tento stručný přehled podává jen částečnou představu o bohatství náboženských knih, které jsou nyní přístupné v Studijní edici, v původním hebrejském či aramejském znění i v přesném anglickém překladu. Během půlstoletí od nálezů rukopisů u Mrtvého moře se jimi zabývaly stovky knih a tisíce článků, většinou s ohledem na jejich náboženský význam. Pisatel této recenze napsal o nich knihu nazvanou *Synové světila a synové tmy*, byla vydána v Praze roku 1970. Byly v ní použity texty tehdy přístupné; nyní by bylo možno s pomocí úplné edice rukopisů údaje i závěry podstatně rozhojnit a zdůvodnit.

Náležitá pozornost byla věnována vztahům rukopisů k Starému zákonu. Byl hodnocen přepis biblických textů i různé výklady biblických veršů a sdělení. Stručný přehled těchto vztahů byl uveřejněn v článku „Ruko-

pisy od Mrtvého moře a Starý zákon“ (*Česká metanoia* 1999/2000, 23-24, 51-57).

Rukopisy od Mrtvého moře byly napsány – s nečetnými výjimkami – před začátkem křesťanského letopočtu. Jsou však důležité pro poznání počátků křesťanství. Způsob výkladu Starého zákona v novozákonních evangeliích a listech se velmi podobá výkladům v esejských spisech. V nich lze nalézt téměř doslovné obdoby některých výroků novozákonních. Uvádí se, že některé úkony raného křesťanství – křest, večeře Páně, společenství majetku – mohly následovat esejské vzory. Studium rukopisů od Mrtvého moře umožňuje lépe poznat židovský podklad prvotního křesťanství a Nového zákona. Těmito vztahy se zabývá článek „rukopisy od Mrtvého moře a Nový zákon“ (*Česká metanoia* 1999, 22, 43-52).

Anglický překlad rukopisů v Studijní edici usnadňuje vhled do literárního odkazu esejců i jiných židovských náboženských skupin. Angličtina se stala obecnou vědeckou řečí, jako jí byla latina v minulých stoletích.

Studium hebrejských a aramejských originálů není vždy snadné. Esejci usilovali o obnovu biblické hebrejštiny, ve svých spisech se řídili biblickými slovními i větnými vzory, i když aramejšтина běžně užívaná židy ovlivňovala hebrejský pravopis i mluvnici. Rovněž aramejšтина v rukopisech od Mrtvého moře není vzdálená od aramejštiny biblické. Znalost biblické hebrejštiny a aramejštiny umožňuje studium rukopisů z období pobiblického. Čeští uživatelé Studijní edice, kteří neměli příležitost naučit se biblickým jazykům, mohou se s nimi seznámit jako samoukové. S ohledem na ně byla napsána *Mluvnice hebrejštiny a aramejštiny*, vydaná v Praze roku 1956. Autoři Otakar Klíma a Stanislav Segert uvádějí do biblických textů v těchto jazycích, a právě proto mohou mluvnici používat i ti, kdo studují hebrejské a aramejské rukopisy od Mrtvého moře.

Studijní edice podává ve dvou svazcích formátu 15 x 25 cm stovky rukopisů z kumránských jeskyní, hebrejské a aramejské originály i anglické překlady. Jsou vtištěny velmi jasně a přehledně a jsou doprovázeny základními údaji. Tuto edici budou prospěšně používat studenti. Budou v ní nalézat bohatství důležitých textů v jednoduchém uspořádání. Anglické překlady jim budou

pomáhat k porozumění mnohdy nesnadných originálů. Edici též ocení odborníci, pro snadný přístup k textům. Ovšem pro podrobný výzkum budou i nadále používat kritické edice s variantami a poznámkami.

Studium rukopisů v této edici pomůže pečlivým čtenářům Bible lépe porozumět jejím dějinným podkladům. A pečliví čtenáři rukopisů od Mrtvého moře hledají údaje o jejich původu a významu. Výsledky padesáti let studia rukopisů jsou zhodnoceny v knize *The Dead Sea scrolls after fifty years*. Vydalo ji nakladatelství E. J. Brill v Leidenu, první svazek roku 1998 a roku 1999 druhý, pojednávající zvláště o přínosu rukopisů k studiu náboženství (recenze: *Communio viatorum* 41, 1999, 173-182).

Díky vydavatelům Studijní edice a nakladatelství, jejichž zásluhy o rukopisy jsou zmíněny v této recenzi, je nyní usnadněn přístup k rukopisům z kumránských jeskyň. Rukopisy nalezené v jeskyních dále na jihu a na severu a v zříceninách pevnosti Masady byly uveřejňovány v různých knihách a časopisech. Souborné vydání objevů v Judské poušti – západně od Mrtvého moře – připravuje Clarendon Press v Oxfordu. Ve sbírce *Discoveries in the Judean Desert* vyšly počínaje rokem 1955 desítky svazků a na dalších se pracuje. Některé rukopisy z různých nalezišť byly vydány jinde.

Studijní edice bude vděčně použita též pro přípravu českého překladu rukopisů od Mrtvého moře, který připravuje pisatel této recenze v spolupráci s Centrem biblických studií na Evangelické teologické fakultě Univerzity Karlovy. Do prvního svazku budou zařazeny překlady textů esejského společenství, do druhého ostatní text z kumránských jeskyň a rukopisy z jiných nalezišť u Mrtvého moře.

STANISLAV SEGERT

**Ted Anton,
Eros, Magic and the Murder
of Professor Culianu,
Evanston, Il.: Northwestern
University Press 1996, 374 s.**

Není běžné upozorňovat v religionistic-kém periodiku na detektivní romány. V tom-

to případě pro mé rozhodnutí mluví dosti závažné důvody.

Především, zavražděný profesor je religionista. Za druhé je to skutečná osoba, významný rumunský badatel Ioan Culianu, který koncem šedesátých let emigroval a jeho zářná kariéra ho přivedla až na prestižní chicagskou univerzitu. Nejde tedy o detektivku v plném slova smyslu, jde o román typu science-fact, i když detektivní rozměr tu nechybí a jako detektivka se čte. Konečně, Culianu byl skutečně zavražděn. Byl to explozivně tvořivý žák Uga Bianchiho a zejména Mircey Eliadeho. Jeho dílo vyvrcholilo souhrnnou knihou o gnózi *The Tree of Gnosis: Gnostic Mythology from Early Christianity to Modern Nihilism*, která vyšla posmrtně na podzim roku 1992. Lituji, že jsem ji neznal, když jsem připravoval druhé vydání *Písně o perle*. Je to inspirující kniha, i když si nedovedu představit poučené úvahy, které by jako věda byly svými východisky a přemírou mystických hypotéz tak vzdáleny střízlivému přístupu, o němž jsme usilovali na naší fakultě, jako jsou tyto.

S mimořádnou Culianovou vzdělaností a erudicí kontrastuje barbarský konec – profesionálně, až rituálně provedená vražda z roku 1991. Zavraždil ho někdo z tajných sekt, které studoval? Nebo spíše některý rumunský fašista, nebo tehdy stále činná rumunská Securitate? Snadno si lze přestavit, že tato tři navržená řešení se navzájem zcela nevylučují. Ted Anton ve své knize upozornil na otřesné úseky rumunských dějin 20. století. Především však podává zajímavý přehled Culianova díla, v němž se dosti úspěšně vyvaroval přemíry žurnalistických zkratů.

Zvláštní pocit se mne zmocnil, když jsem při četbě popíjel kávu z kávovaru, který mi v Tübingen před lety věnoval můj kolega prof. Hans-Dieter Betz. Ten v knize o profesoru Culianu hraje drobnou, ale významnou roli: poslal k němu na konzultaci jednu studentku teologie, která se potom stala Culianovou životní družkou.

Jako doslov je k druhému vydání z roku 1997 připojena recenze, kterou napsal Umberto Eco. Německý překlad *Der Mord an Professor Culianu* vydalo roku 1999 Insel Verlag ve Frankfurtu n. M. a Lipsku.

PETR POKORNÝ